

RECENSIONS

LOUIS MARIÈS. — *Études préliminaires à l'édition de Diodore de Tarse sur les Psaumes*. La tradition manuscrite. Deux manuscrits nouveaux. Le caractère Diodorien du Commentaire (Collection d'Études anciennes, Assoc. Budé). — Paris, ed. "Les Belles Lettres" 1933, 186 p. 4°, 30 francs.

Coneguda de tots els estudiosos és la figura de Diodor, bisbe de Tarse, des del 378 al 394, fecundíssim escriptor de l'escola antioquena, que mentre vivia fou tingut per veritable columna de l'ortodòxia, i després de mort, acusat d'heretge i de pare del nestorianisme.

Adversari intrèpid del paganisme resuscitat per l'apòstata Julià, i lluitador infatigable contra l'arrianisme i l'apollinarisme, foren nombroses les obres apologetiques que sortiren de la seva ploma.

Importantíssimes foren, sobretot, les seves tasques escripturàries: segons Leonci de Bizanci (*De Sectis* IV, 3) il·lustrà amb comentaris tota la Sagrada Escriptura. De tantes obres exegetiques no quedaren més que alguns fragments, i aquests en les *Catenes* (Vegeu: MIGNÉ, PG. vol. 33: *Fragmenta in Genesin, in Exodum, in Deuteronomium, in librum Judicum, in Regum primum*; a més: *Fragmenta in Psalmos* 51-74, 81-95, en la *Nova Patr. Bibl.* VI, 2 d'A. Mai, i en la "catena" de B. Corderius (Amberes 1643-1646.)

Lluís Mariès, professor de l'Institut Catòlic de París, publicà en 1924, (París-Geuthner) una Memòria intitulada: *Le commentaire de Diodore de Tarse sur les Psaumes. Examen sommaire et classement provisoire des éléments de la tradition manuscrite*. Recentment nous articles en pro i en contra de la paternitat Diodoriana d'aquests manuscrits i noves troballes arxivístiques han permès a l'il·lustre investigador reconstruir, per mitjà dels cinc principals manuscrits existents, el caràcter diodorí del comentari, traient-los l'etiqueta de 'Αναστασίου que molts autors antics i moderns els volien adjudicar.

"El comentari de Diodor de Tarse sobre els Psalms, conclou l'autor (p. 161), existeix íntegrament i hom disposa, per restablir-ne el text, d'un material que podrien envejar-li més d'un Pare de l'Església, o tal autor clàssic menys ben lliurats." En aquesta obra preliminar l'autor no tracta, es pot dir, d'altra cosa que de l'autenticitat antioquena i diodoriana dels manuscrits que deuen constituir la base crítica per l'edició pròxima del comentari sobre els Psalms, sortit de la ploma de

l'exegeata de Tarsis: "Nosaltres en donarem l'edició: a d'altres tocarà la tasca de situar aquest comentari dintre de l'exegesi dels Psalms, per antecedents i conseqüents..." (p. 161).

Els exegetes, els teòlegs i els historiadors de l'Església rebran, sens dubte, amb íntima satisfacció l'obra que M. L. Mariès ens anuncia, com a fruit de les seves perllongades investigacions científiques; i amb molt de gust també en donarem nosaltres, en temps oportú, la corresponent recensió als llegidors dels ANALECTA.

LL. PUJOL, O. M. F.

IGNAZ RUCKER. — *Studien zum Concilium Ephesinum*. I: *Ephesinische Konzilsakten in armenisch-georgischer Ueberlieferung* (Sitzungsberichte d. Bayer. Akad. d. Wissenschaften, phil.-hist. Klasse, 1930, 3), Munich 1930, 112 pàgs. — II: *Ephesinische Konzilsakten in lateinischer Ueberlieferung*, 1931, 184 pàgs. — III: *Rund und das Recht der 20 ephesinischen Anklagezitate im Lichte der syrischen Nestoriusapologie genannt "Liber Heraclidis"*, 1930, 24 pàgs. (els fasc. II i III publicats en la impremta de l'autor a Oxenbronn). — IV: *Florilegium Edessenum anonymum* (syriace ante 562). Munich, Bayer. Akad. d. Wissensch., 1933, 92-8 pàgs.

Entre la copiosa literatura dedicada aquests anys darrers al centenari del concili d'Efès, es destacaran sens dubte per la seva utilitat els de l'infatigable treballador Rucker, qui pacientment durant una vintena d'anys, arreconat, com un anacoreta, en una humil parròquia de Baviera, després d'una sòlida preparació en el coneixement de les llengües orientals, s'ha dedicat a l'estudi de les Actes i doctrina d'aquell gran concili.

La magna edició de les col·leccions gregues i llatines d'actes d'aquell concili portada a cap per Schwartz en els *Acta conciliorum œcumenicorum*, tomus I, necessitava un complement. D'una part existien una sèrie de reculls més o menys ben conservats en altres llengües, especialment orientals, inèdits o poc estudiats. D'altra part, donada la gran varietat de les col·leccions o reculls en el nombre, disposició i text dels documents, era necessari un estudi més detallat de comparació. Heus ací els objectius principals de la tasca del Rev. Rucker. Especialment el de la comparació de textos i reculls per explicar-ne l'origen, dependències i discrepàncies resulta un treball veritablement meritori. Malauradament la gran quantitat de sigles necessàries per a designar els diversos reculls i edicions fan difícil la impressió clara d'aquest treball. Per això creiem que hagués estat molt útil que cada fascicle anés acompanyat d'una fulla movable amb les sigles posades per ordre alfabètic i també que les cites bibliogràfiques llargues anessin posades en notes al

peu de les pàgines. Així seria més fàcil pel lector no especialitzat en els estudis de l'Efesi de seguir el fil del treball ingent i profitós del Rev. Rucker.

L'autor, però, no s'ha acontentat de redactar l'estudi i collació de les fonts, sinó que també ha dedicat alguns fascicles (el III dels esmentats i altres en premsa) a l'aclariment i discussió de les mateixes doctrines teològiques del concili, origen de tantes controvèrsies, encara no prou aclarides.

Com es pot veure per la nota bibliogràfica, alguns dels fascicles han estat editats per l'Acadèmia bavaresa de ciències, de Munic, una bona prova de la vàlua intrínseca de tots aquests estudis. Desitgem vivament que el savi i humil rector d'Oxenbronn pugui enllestir aviat tota la sèrie de fascicles anunciats sobre tan interessant tema i ens atrevim a insinuar que ell fóra l'única persona preparada per a donar-nos un índex complet dels *Initia* (amb referències a les edicions i variants) de tots els documents del formidable *Corpus ephesinum*.

J. V.

Spanische Forschungen der Görresgesellschaft. Erste Reihe: Gesammelte Aufsätze zur Kulturgeschichte Spaniens, in Verbindung mit K. Beyerle und G. Sshreiber herausg, von H. Finke, 4. Band. Münster i W., Aschendorff 1933, 536 pàgs. i 5 làmines, 20'90 marks.

Aquesta jove col·lecció de la Görresgesellschaft és ja, sense cap dubte, la més important publicació periòdica estrangera dedicada a la història de la cultura hispànica. Meritíssima és, certament, l'actuació de la ja vella i acreditada revista de la Universitat de Burdeus el *Bulletin Hispanique*, com ho era la de la malauradament ara desapareguda *Revue hispanique*, però tant l'una com l'altra, especialment en els darrers anys, han estudiat quasi exclusivament la nostra cultura literària. El mateix vénen a fer en forma més general i amb un caràcter més aviat de divulgació que no pas d'investigació seriosa altres interessants revistes com la *Hispania* de Califòrnia, el *Bulletin of Spanish Studies* de Liverpool i l'*Ibero-amerikanisches Archiv* de Berlin.

Els *Gesammelte Aufsätze* de la Görresgesellschaft, en canvi, no solament no deixen res a desitjar des del punt de vista d'investigació científica, sinó que eixamplen el seu camp d'estudi a totes les ciències que poden il·lustrar la història de la nostra cultura. Així contenen, per no citar només que alguns entre els estudis d'autors prou coneguts, articles de prehistòria, de l'Obermaier; de Bíblica, d'Allgeier; de patristica, de Wohleb; de història de la litúrgia i música sagrada, de Wagner; de la medicina, de Sudhof; de la Filosofia i Teologia, de Grabmann, Stegmüller i Esweiler; de l'art cristià, de Neuss, i Kleinschmidt; de les institucions jurídiques, de Vincke i Ramos; de la història

eclesiàstica, de Finke; de la literatura de Pfandl i Becher, etc., etc.

Els volums bellament il·lustrats, de 400 a 500 pàgines, contenen, en general, més d'una dotzena d'estudis. El darrer, però, corresponent a 1933 i que ara ressenyem, en té només sis, perquè el primer i darrer d'ells són d'una extensió molt considerable (192 i 180 pàgines respectivament).

Del primer treball sobre la història i significat del romanticisme a Espanya i a Alemanya¹, ampliació molt desenvolupada de la tesi doctoral del jove jesuïta P. Becher, ens plau fer ressaltar els capítols dedicats al romanticisme català que seran, segurament, una de les millors aportacions per al centenari del romanticisme a Catalunya que hom celebra precisament aquest any. Els capítols són el II: "El Europeo" in Barcelona (1823-1824) i el VI: *Die Herrschaft der Romantik in Barcelona*.

Un altre estudi d'interès per a la història literària i especialment per a la política d'Espanya de fa un segle, és el de Schramm sobre la simpàtica figura de Donoso Cortés jove².

Molt més dignes d'atenció per als lectors dels *Analecta sacra Tarraconensia* seran els següents articles referents tots a temes d'història eclesiàstica hispànica.

Allgeier en una curta i substanciosa nota³ posa en relleu l'anomalia que significa el que el Concili de Trento, en les seves disquisicions i normes sobre l'estudi de les Sagrades Escripures, donés importància als treballs d'Erasme i no esmentés per res la magna obra del cardenal Cisneros, la *Vulgata Complutensis*, avui admiració encara del món savi.

El jove investigador Seidlmayer, qui sots el mestratge de Finke prepara uns volums sobre el cisma d'Occident, ens ofereix sembla un tast saborós d'aquesta esperada obra, amb un comentari històric⁴ de dos notables documents referents a l'enigmàtica i cada vegada més grossa personalitat de Pere de Luna.

Buschbell, l'editor dels volums d'epístoles de la magna publicació *Concilium Tridentinum*, examina altres documents, interessants per a la política religiosa de Carles V a Flandes i també per a la d'aquell concili⁵.

Finke, l'animador de la col·lecció, el meritíssim valoritzador del nostre més gran arxiu, tanca el volum amb una continuació o suplement⁶ dels seus ja clàssics *Acta Aragonensia*. A la sèrie ja imponent

¹ BECHER, H., *Die Kunstanschauung der spanische Romantik und Deutschland*, p. 1-192.

² SCHRAMM, E., *Der junge Donoso Cortés (1809-1836)*, p. 248-310.

³ ALLGEIER, A., *Erasmus und Kardinal Ximenes in den Verhandlungen des Konzils von Trient*, p. 193-205.

⁴ SEIDLMEYER, M., *Peter de Luna und die Entstehung des grossen abendländischen Schismas*, p. 206-247.

⁵ BUSCHELL, G., *Die Sendungen des Pedro Marquina an den Hof Karls V in September/Dezember 1545 und September 1546*, p. 311-354.

⁶ FINKE, H., *Nachträge und Ergänzungen zu den "Acta Aragonensia"*, p. 355-356.

de documents d'importància universal extrets del nostre arxiu de la Corona d'Aragó que omplen els tres volums de l'obra esmentada, n'hi afegeix ara una altra seixantena de nous i no menys escollits, fent-los cedir d'una sintetitzada introducció (pàgines 355-426) amb notes valuoses sobre la disposició i contingut de l'arxiu, sobre la cúria aragonesa i sobre les característiques de personalitats tan destacades com Roger de Flor, el darrer mestre dels Templers; Jaume II i els seus fills: Anfós III, l'infant Pere, Maria de Mallorca i Sància de Nàpols.

Que ens sigui permès, en ressenyar una tan important publicació periòdica, d'expressar el desig que amb tota regularitat pugui sortir cada any el corresponent volum i que, a ésser possible, vagi acompanyat d'un copiós índex de matèries, que trobem a mancar en els volums publicats.

JOSEP VIVES, Prev.

WILPERT, GIUSEPPE. — *I sarcofagi cristiani antichi (Monumenti dell'Antichità Cristiana, pubblicati per cura del Pontificio Istituto di Archeologia Cristiana, I)*. Tomo II, Roma, 1932, testo: x, 22; 199-382 pag.; tavole, 159-266.

La publicació monumental dels sarcòfags cristians antics, que ha portat a terme Mons. Wilpert amb una riquesa i profunditat d'estudi dignes de la importància de l'objecte, constitueix un assenyalat esdeveniment en els anys de la Iconografia Cristiana, no solament perquè ofereix, en una edició amb tots els avantatges de la tècnica moderna, el *Corpus* complet dels sarcòfags cristians, sinó també pel sistema de presentació documentada del llur contingut, que ve a constituir un punt de partença insubstituïble per a totes les investigacions que d'ara endavant s'hagin d'emprendre en aquest camp de l'Arqueologia Cristiana.

Amb aquest segon volum queda completada l'obra, i resta només per a un suplement la publicació del material que ha anat descobrint-se durant el temps de l'edició dels volums.

Precedeix la part del text l'esperada *Introducció general*, amb una sèrie d'interessantíssimes i originals observacions sobre les oficines i artistes, tècnica i cronologia, demés de les altres dades generals, que l'estudi de conjunt, l'assídua observació dels monuments i les recerques documentals, han permès a l'eminent Professor d'establir amb la màxima seguretat.

En el text se segueix el pla prefixat en el primer volum (vegeu-ne la recensió al vol. 6 (1930) dels *Analecta*), presentant les escenes per l'ordre cronològic en què foren introduïdes en l'art cristià, i per l'ordre de major freqüència de representacions. En el primer volum havia estudiat, en tres llibres, les escenes referents a l'ensenyament de la doc-

trina, al Bon Pastor i a Sant Pere. El contingent principal d'aquest segon volum està constituït per les representacions del Vell i del Nou Testament, les quals ofereixen un cicle riquíssim d'escenes. Comença per les diverses escenes referents a Jonàs, les preferides entre les del Vell Testament pels artistes cristians antics; segueixen les de Noè a l'arca, les d'Adam i Eva: el pecat, el càstig, les ofertes de Caïn i Abel; el sacrifici d'Abraham, i les seves relacions amb l'Eucaristia; les benediccions d'Isaac i de Jacob; Moisès rebent la Llei i guiant els israelites pel mar Roig i fent rajar la font miraculosa al desert; Daniel alliberant Susanna del fals testimoni dels dos vells, occint el serpent dels babilonesos, i damnat al llac dels lleons; els infants israelites refusant adorar l'estàtua de Nabucodonosor i orant iHesos en la fornall on foren llançats; l'escena rara de David lluitant amb Goliat; les figures d'Elies raptat pel carro de foc i d'Ezequiel tornant a vida els "ossa arida", ambdós com a tipus de Crist. Clou el llibre IV un apèndix sobre els sarcòfags de màrtirs.

El llibre V està dedicat a les escenes cristològiques. Escenes de la infància de Jesús: adoració dels pastors i dels màgics i degollació dels Innocents. De la vida pública: les guaricions dels paralítics i cecs, de la filla de la Cananea, del criat del Centurió de Canfarnaum, de l'hemorroïsa, de la dona corba, de l'home de la mà seca, dels endimoniats; la resurrecció de Llätzer i la del fill de la vidua de Naïm; el col·loqui de Jesús amb la Samaritana, la maledicció de la figuera, el sermó de la muntanya; els miracles de contingut eucarístic: la multiplicació dels pans i dels peixos i la conversió de l'aigua en vi; el col·loqui amb Zaqueu i l'entrada triomfal a Jerusalem. Segueixen les escenes de la Passió: el bes de Judes; Jesús davant de Caifàs i de Pilat: la coronació d'espines i el camí del Calvari. Finalment les de la Resurrecció, amb aclariments interessants sobre les representacions de la creu en l'art cristià antic, el *Labarum* de Constantí i la seva visió, seguits de l'estudi de les escenes de les aparicions de Jesús resuscitat i de l'ascensió al cel.

En sengles articles complementaris tracta les qüestions de com foren efigiats els difunts; de les escenes de convit i de les representacions extraordinàries.

En una Conclusió sobre l'origen i desenrotllament de l'escultura cristiana, el claríssim autor es ratifica en la seva posició absolutament contrària a la teoria orientalista de l'origen de l'art romà, vindicant la tesi que "l'art cristià antic de Roma, amb el seu immens tresor de monuments de tota classe, té un origen propi i independent de qualsevol influx estranger, i de la mateixa manera, en el seu desenrotllament, és independent i homogeni".

Uns completíssims índexs analítics de noms, llocs i coses importants fan de l'obra voluminosa un útil instrument de treball fàcilment manejable.

De la part dedicada a les taules, presentada com en el primer volum amb el sistema moderníssim de reproducció fototípica, i amb la reconstrucció dels fragments, completant-ne les escenes i fins i tot els

cicles sencers, només en senyalarem les làmines que contenen peces espanyoles: tav. CCXIX, 3, pàg. 263, 288, 298, 308, sarcòfag de Castiliscar; CCXIV, 1, pàg. 200, d'Ecija; CLXXXVI, 1, pàg. 251, de Sant Feliu de Girona; CLXXIX, 8, pàg. 337, de la cripta de Santa Engràcia de Saragossa; CLXXXIII, 8, pàg. 232 (fragments); CCXXXVI, 13, pàg. 337 (fragment), i figures 117, pàg. 238-39 i 194, pàg. 309, del Museu de la Necròpolis romano-cristiana de Tarragona; CCXXX, 3, pàg. 294, 299, 311, de la façana de la catedral de la mateixa ciutat; i CCXIX, 2, pàg. 308, de Toledo.

Deixebles humils d'aquest gran mestre, no gosàriem pas avançar un judici sobre aquesta obra monumental. Abans, però, de cloure aquesta recensió, volem fer remarcar una qualitat de sistema a la qual dediquem la nostra sincera adhesió i entusiasme. L'autor és decidit partidari del simbolisme del contingut de les representacions i baixa, en la interpretació, als detalls més petits de les composicions. Ara bé, ni el simbolisme que es vulgui atribuir a certes representacions, ni la interpretació que es doni a determinats detalls, tindrien cap valor si no fos fonamentant-les en la mentalitat contemporània als monuments. I això ho fa d'una manera exhaurient el professor Wilpert, amb un examen profund de la literatura neotestamentària i patristica dels primers segles, que precedeix l'estudi de cada representació. Aquest aspecte, que si no era del tot descurat, mancava en un estudi de conjunt, com el que ha fet Mons. Wilpert en la seva obra, seria, de per si sol, d'una valor inapreciable.

PERE BATLLE HUGUET, Prev.

FRIMUS VANNUTELLI. — *De presbytero Joanne apud Papiam*. — Roma-Torino, L. I. C. E., R. Berruti & C. 1933, 64 pàgs., 5 lires.

És un opuscle de 62 pàgines sortit de la ploma del pacient i erudit investigador romà, autor del "Libri Synoptici Veteris Testamenti" i de "Gli Evangeli in Sinossi", el sacerdot Primo Vannutelli, dedicat tot ell a la qüestió tantes vegades remoguda a propòsit de l'autor del quart evangeli i el cèlebre fragment de Papias, tramès fins a nosaltres per Eusebi en la seva *Història eclesiàstica*, llibre III, 39.

Molts autors catòlics, espaordits pel soroll que els crítics racionalistes feien a l'entorn d'aquest fragment de Papias per combatre l'autenticitat joanenca del IV Evangeli, han maldat per donar-li un sentit possible, però moltes vegades un xic forçat i que sembla obeir a una opinió preconcebuda.

L'autor del nostre opuscle, d'una manera sòlida i precisa, ha demostrat que la interpretació del text de Papias, donada per Eusebi, és la que hom deu seguir sense apartar-nos gens ni mica dels decrets emanants de la Comissió Bíblica.

L'autor corrobora les seves investigacions amb el testimoni de tan il·lustres escriptors en el terreny bíblic com Lagrange, Höpfl, Grand-Maison i altres de gran vàlua.

L. PUJOL, C. M. F.

Antike und Christentum; Kultur-und religionsgeschichtliche Studien. Von Univ.-Professor DR. FRANZ JOSEPH DÖLGER. Münster i. W., Aschendorffsche Verlagsbuchanlung. Publicació periòdica trimestral. Vol. III (1932) vii-320 pàgines i 16 làmines. Vol. IV (1933), fasc. 1.2, 152 pàgines i 4 làmines, 3'50 marks el fasc.

En fullejar els fascicles d'*Antike und Christentum*, hom queda admirat de l'extraordinària varietat i riquesa de materials arreglats i metòdicament exposats per l'autor dels valuosos volums sobre el símbol del peix en l'antiguitat. Hom pensa que el savi professor de la Universitat de Bonn haurà passat anys i anys amb una constància i tenacitat nòrdiques i amb l'ajut de nombrosos deixebles despullant una per una totes les fonts monumentals i literàries de l'antiguitat oriental, clàssica i cristiana per a redactar un diccionari complet i del tot original sobre el tema: *Antiguitat i Cristianisme* en les llurs relacions culturals i religioses.

Dölger, però, en comptes de crear, com li era fàcil, un tal diccionari, ha preferit, i amb raó, buidar tot aquell seu enorme tresor de ciència en una revista redactada per ell tot sol.

Això darrer ofereix l'avantatge de poder donar en forma molt més sistemàtica tots aquells rics materials. Per altra part Dölger ha inserit oportunament al final de cada volum uns copiosos índexs que permeten trobar ràpidament el que hi pugui haver sobre qualsevol tema determinat, ço que precisament és el millor avantatge dels diccionaris. Així al final del volum III trobem un índex complet dels llocs citats: de l'Escriptura, dels autors antics, pagans, cristians i jueus (p. 285-295). Índex copiosíssim de matèries i de mots (p. 296-313) i encara d'altres.

El donar una lleugera idea del contingut d'aquests fascicles, copiant només els títols dels articles, ja requeria algunes pàgines. Direm tan sols que els conreadors de totes les ciències històriques hi trobaran quelcom important a aprendre. Especialment, però, els estudiosos de la literatura cristiana antiga en les seves més diverses manifestacions: textos bíblics, patristics, hagiogràfics, litúrgics, conciliaris, etc., en voler interpretar o comentar històricament algun text hauran de consultar els volums d'aquest col·lecció, com es consulten, per exemple, els diccionaris de Vigoroux o de Cabrol-Leclercq, per veure si hi ha alguna nota sobre el tema que interressi, puix són inno-

brables els textos de tota mena que reben en ella nous aclariments. Citem, per via d'exemple i per tractar-se de textos hispànics, la prohibició del cànon 48 d'Elvira "hi qui baptizantur... nummos in concha non mittant" que troba una ben nova explicació en les pàgines 1-24 del vol. III, com la que reben els cànons 29 i 37 del mateix concili en les pàgines 110-129 del vol. IV. Aiximateix podriem citar altres textos de les actes de Sant Fructuós, d'Etèria, d'Isidor, etc.

Com hem dit, és molt gran la varietat de temes tractats en cada fascicle (un terme mig de 15 a 20 per cada un); no obstant algunes vegades l'autor reuneix una sèrie d'articles a l'entorn d'un mateix tema, així la referent al "Dret a la vida de l'infant abans de néixer i atacs a aquest dret en l'antiguitat pagana i cristiana" (vol. IV, p. 1-61) que enclou 13 treballs.

En resum es tracta d'una publicació científica de consulta imprescindible pels estudiosos de l'antiguitat. Si haguéssim de fer alguna observació, diríem que potser seria millor no donar tan sovint, en citar textos antics, la preferència a la traducció alemanya sobre el text original com fa l'autor àdhuc tractant-se dels textos llatins.

JOSEP VIVES, Prev.

JUNYENT, EDOARDO.—*Il titolo di San Clemente in Roma (Studi di Antichità Cristiana pubblicati per cura del Pontificio Istituto di Archeologia Cristiana, VI)*. Roma, 1932, 225 pagine e 75 illustrazioni.

El P. Institut d'Arqueologia Cristiana de Roma publica en la seva col·lecció d'Estudis d'Antiquitat Cristiana, amb le número VI de la sèrie, un treball sobre el títol de Sant Climent de Roma, que valgué al seu autor Dr. Junyent els llors del Doctorat en Arqueologia.

Es tracta d'una monografia completíssima, tant per l'anàlisi que fa del monument, amb tota la seva complexitat de problemes i llarga història de construccions i restauracions, com per la documentació de les qüestions sobre l'origen i desenrotllament de l'organització del títol instal·lat en aquest edifici; aspecte que té demés una valor general per la història de l'organització de l'administració espiritual de la comunitat cristiana de Roma en el segle III.

L'autor segueix en el seu estudi l'ordre estratigràfic del monument, el qual és verament un exemplar ben característic i instructiu. En l'examen dels elements procedeix amb ple coneixement de les construccions romanes i amb tota la cura que hom pot exigir en un treball d'aquesta classe. Bona prova en són les observacions personals que fa sobre el monument, com la distinció de dos edificis antics, completament independents l'un de l'altre, la qual dóna explicació satisfactòria al pro-

blema que plantejava l'existència d'un mitreu en una casa evidentment dedicada al culte cristià des de temps anteriors a Constantí. Les reconstruccions, doncs, de la planta, dels murs i de la disposició arquitectònica dels primitius edificis i del llur desenrotllament, tenen totes les garanties d'exactitud i de veritat.

Importantíssims són els dos capítols III i IV, dedicats a les qüestions de l'organització i origen del títol de Sant Climent. Després d'examinar les dades positives que li ofereix el mateix monument, fa una revisió completa de les fonts històriques referents als antics edificis de culte i d'administració eclesiàstica de Roma, amb relació amb les observacions fetes, tant en el mateix monument que estudia, com en altres edificis titulars, en els quals ha fet recerques personalment, com el dels Sants Joan i Pau, on proposa una nova distinció de les diverses cases; de Santa Anastàsia, sobre el qual escrigué ja abans i en publicà la planta (1), i el de Santa Cecília, del qual en dóna una planta rectificada. Les dades recollides per a aquestes recerques li ofereixen, a més, matèria per a proposar noves explicacions sobre la debatuda qüestió de les relacions entre la forma basilical de les esglésies i els primitius llocs de culte.

Quant al problema de l'origen del títol de Sant Climent, més difícil, per la mancança gairebé absoluta de documents, el Dr. Junyent presenta raons ben fonamentades en favor de l'erecció en el segle III.

En els dos últims capítols tracta els problemes i la història de la basilica inferior, des de la seva adaptació en l'ambient de la casa titular, amb l'aplicació vers la casa del mitreu, que invadí en part la construcció de l'absis, per totes les obres de consolidació i embelliment, fins a la destrucció esdevinguda per un incendi durant les guerres de Robert Guiscard (1128); i de l'edifici actual bastit seguidament en un nivell superior, damunt les runes i murs subsistents de la basilica inferior, que serví de fonament a la nova; problemes que si bé no són fonamentals com els altres referents a l'origen i història de l'organisme del títol, són ben lluny d'ésser mancats d'interès.

Cal notar que fa honor a l'editorial de l'Institut d'Arqueologia Cristiana de Roma la presentació del fascicle, ricament il·lustrat amb fotografies i dibuixos originals de l'autor.

PERE BATLLE HUGUER, Prev.

MARTIN GRABMANN. — *Geschichte der katholischen Theologie seit dem Ausgang der Väterzeit* (Herders theologische Grundrisse). Friburg de Brisgòvia, Herder & Co. 1933, 14-368 pàgs.

La ciència moderna dóna cada dia més importància a la història o estudi de la gènesi i evolució de cada una de les disciplines científiques. Per això feia tanta manca una història moderna de la teologia catòlica.

La casa Herder, que ha publicat en la seva *Theologische Bibliothek* una sèrie d'excel·lents manuals per l'estudi de les ciències teològiques, acompanyada d'una altra sèrie no menys útil de *compendis* o *Theologische Grundrisse*, era certament la més indicada per a editar aquell desitjat volum. Dificilment podia trobar per a aquesta tasca, no gens fàcil, persona més ben preparada que Mons. Grabmann, el savi professor de Munic, autor d'innombrables i valuosos treballs històrics sobre autors i obres teològiques, escorcollador infatigable d'arxius i descobridor en ells de preats tresors.

El volum que ressenyem ofereix una clara visió panoràmica de tota la literatura teològica en el sentit ample de la paraula, des dels autors patristics als dels nostres dies: Dogmàtica, Moral, Mística, Filosofia, Dret canònic, etc. La doctrina a resumir era, com es comprèn, immensa, i causa estupor de veure com l'autor ha reeixit a exposar-la detalladament i metòdica en tan poques pàgines (281 p.). Notable és l'encert de col·locar cada obra, cada autor, cada escola, en el grau just de la jerarquia que li correspon segons la seva importància en el camp de la cultura universal. Una certa preferència pels autors germànics és ben comprensible en un llibre destinat especialment als centres d'estudi alemanys. Nosaltres volem lloar i agrair que la cultura hispànica hi sigui, quasi sempre, degudament valorada, cosa que tan sovint es troba a mancar en publicacions estrangeres. No en va Mons. Grabmann recorregué en llarg viatge d'estudi les millors biblioteques i centres de cultura de la península.

Lloem encara d'una manera especial la riquíssima i excel·lent bibliografia, repartida seguint la divisió en capítols del text, que omple 63 pàgines.

No tenim autoritat per a una crítica profunditzada d'aquesta obra, que a primer cop d'ull ja es veu, però, que és d'importància cabdal. Per això volem manifestar el nostre desig fervent que aviat en sigui donada una edició en alguna llengua romànica i concretament en llengua espanyola perquè pugui ésser aprofitada per un gran nombre d'estudiosos, particularment de clergues, que desconeixen la llengua de l'original.

J. V.

CRIVELLI, C. — *Directorio Protestante de la América Latina* (Facultatis Hist. eccles. in Univ. Gregoriana operum editorum, sèries, I). Isola del Liri, Soc. Tip. A. Maccioce & Pisani 1933, 714 pàgs.

Aquest volum obre la sèrie primera de les publicacions de la Facultat d'Història Eclesiàstica de la Universitat Gregoriana. L'autor és un professor de l'esmentada Facultat, que, abans de pujar a la càtedra, ha corregut molt per terres americanes, estudiant ben de prop la matèria. La persecució mexicana, després d'haver-li fet experimen-

tar tots els perills, alguns més amargants que la mateixa mort, va llançar-lo fora, i dóna ocasió al seu esperit, terriblement actiu i entremetedor, per començar una tasca totalment verge i dificultosíssima. Tal és la sistematització de les esglésies protestants, segons la complicada realitat dels fets i la més complicada encara de la seva ideologia. No solament els catòlics, però ni els protestants tampoc, no havien tingut alè per a emprendre una obra tan plena de dificultats.

És obra estrictament científica. Els fets són classificats segons els dóna la realitat, d'una manera tan justa, que els mateixos protestants acuden a ella com a un vertader directori de les seves esglésies i missions. Les idees religioses són recollides dels llibres autèntics, teològics, litúrgics i apologètics de les mateixes esglésies. No hi ha, doncs, cap prejudici ni cap finalitat científica.

I no és pas que el P. Crivelli no tingui un pla d'estudi per arribar a una finalitat apologètica. El té, certament; però està convençut que arribarà al seu fi apologètic tan més segurament, com el seu estudi sigui més purament objectiu, perquè n'hi ha prou per descobrir la falsedat intrínseca de les sectes, presentant-les com són, sense necessitat de declamacions.

El Protestantisme té en contra seu la lògica fatal del seu pecat intrínsec, ja que pel seu origen i naturalesa és disgregació i divisió, apta per a destruir, mes no per a edificar. Els esforços que fa per unificar-se no poden portar-lo sinó a una paròdia de credo; de fet no fa sinó manifestar cada vegada més la trituració o l'evaporació del seu pensament religiós, és a dir, la manca absoluta de fe cristiana. Fal·lant aquesta, el Protestantisme no resta sinó com un joc de teories, d'interessos o de passions humanes. El contrast amb el Catolicisme és tant evident en aquest punt fonamental, que es pot dir que l'un és diametralment el contrari de l'altre. De la unitat essencial del Catolicisme en neix també una organització normal i viva, oposada al conglomerat caòtic de les sectes protestants. Més de cent-cinquanta són les que treballen en l'Amèrica Llatina, sempre amb tendència a destruir més que a edificar. ¿Què pot quedar religiosament i sobrenaturalment de tot això?

Demés d'aquest punt essencial, que no és sinó la formulació del fet estudiat en tota l'obra, el P. Crivelli dedueix encara aquestes altres conclusions:

1.ª Les Esglésies Protestants no tenen autoritat religiosa, o la tenen tan indefinida que de res no serveix.

2.ª No són ni poden ésser el guia que en matèria de fe i costums necessita el llinatge humà.

3.ª No tenen un vertader sacerdoci, i per tant els manca també el sacrifici, molts sagraments i la perfecció del culte.

4.ª La nota més universal i vistent de totes les Sectes Protestants és l'odi al Catolicisme, que res no pot edificar.

5.ª Tendeixen totes a lligar-se i confondre's amb la política. es-

devenint esglésies nacionals, i dins de cada nació s'atomitzen cada dia més.

Totes aquestes conseqüències són defectes gravíssims contraposats a altres tantes perfeccions de l'Església Catòlica. ¿No és això una apologia de realitats superior a totes les paraules?

Encara es proposa un altre fi apologètic el P. Crivelli, i és fer veure als catòlics d'Amèrica, i per conseqüència als de tot el món, la gravetat del mal protestant. No cal exagerar-lo, com si perillés l'Església Catòlica, que té divinament assegurada la seva vida; però tampoc no cal negligir-lo, perquè la fe ha estat divinament assegurada a l'Església, però no als individus ni a les nacions. Per a aquests individus i per a aquestes nacions és un mal gravíssim l'acció destructora de les cent-cinquanta Sectes Protestants. Realment el llibre del P. Crivelli, dins de la seva serenitat històrica, és un terrible diagnòstic i un altre terrible pronòstic, no solament d'un mal religiós, sinó també social i nacional, perquè és contrari a la contextura social i nacional dels pobles americans de raça llatina.

Esperem que aquest serà el primer volum d'una sèrie que ens donarà el P. Crivelli. La documentació copiosíssima que va acumulant en els seus prestatges d'estudi manifesta que els seus propòsits són d'anar fent Directoris Protestants de les altres nacions. Tindrà la glòria d'haver començat aquesta mena d'estudis, i de donar als catòlics, per impugnar el Protestantisme, unes noves armes que ningú no podrà refusar perquè són la mateixa realitat.

I. CASANOVAS

Z. GARCÍA VILLADA, *Historia eclesiástica de España*. Tomo II, 2.ª parte: *La Iglesia desde la invasión de los pueblos germanos en 409, hasta la caída de la monarquía visigoda en 711*. Madrid, ed. "Razón y Fe" 1933, 298 págs. con 52 ilustraciones, 20 pesetas.

A última hora, ya en prensa las últimas páginas de este fascículo, recibimos este importante volumen que completa el tomo segundo de la obra de García Villada. La mejor recensión que podemos ofrecer a nuestros lectores es la reproducción de su índice de materias:

LA LITURGIA VISIGÓTICA: Su origen, contenido y desarrollo. — Fórmulas de orar y libros litúrgicos. — El año eclesiástico. — La Misa y el oficio divino. — Administración y teología de los Sacramentos. — Liturgia funeraria y otros ritos. — El canto. — Ortodoxia y otros aspectos de la Liturgia visigótica.

CULTURA DE LA IGLESIA VISIGODA: Movimiento intelectual. — Origen de la Vulgata en España. — Comentarios a la Escritura. — Colecciones Canónicas: El "Epítome" y la "Hispana". — La ciencia teológica. Literatura antiherética y antijudía. Fórmulas

de Fe. La cuestión del "Quicumque" y del "Filioque". Obras didácticas.—Otras manifestaciones de la cultura. Escritos apócrifos. Tratados contra el materialismo y las supersticiones.—Trabajos históricos y literarios.—Intervención del clero en la redacción del Código visigodo.—San Isidoro de Sevilla. Su vida. Su cultura. Su influjo en la formación intelectual de la Edad Media.—Edificios dedicados al culto: monumentos arqueológicos y arte cristiano.

EPÍLOGO.

APÉNDICES: Bibliografía sobre la Liturgia visigótica.—San Justo, obispo de Urgel. Su Comentario al "Cantar de los Cantares".—El "Libellus de Remediis blasphemiae" de San Julián de Toledo.—Fórmulas de Fe hasta ahora inéditas.—Bibliografía sobre San Isidoro.—Un tratado sobre la Trinidad, atribuido a San Isidoro, publicado ahora por primera vez.

INDICES.

En una nota preliminar, el autor hace presente que el ejemplar original de este volumen fué pasto de las llamas en la ignominiosa y vandálica quema de los conventos del 11 de mayo de 1931. Afortunadamente obraba en poder de un amigo suyo una copia, no tan acabada como la destruída, pero sí idéntica en lo esencial. Sin embargo el volumen sufrió, por esta causa, una merma, y no pequeña, en cantidad y calidad; en los apéndices y la ilustración del tomo. He aquí uno de los frutos visibles de la obcecada política de los enemigos de la iglesia española que tanto alardean de protectores de la cultura y del progreso.

Hagamos fervientes votos para que el autor, a pesar de los graves contratiempos sufridos, pueda continuar dignamente la obra emprendida y llevarla a feliz término.

J. V.

OBRES REBUDES

- BAR HIIA, ABRAAM, *Llibre revelador. Meguillat Hamegabè* (Biblioteca hebraico-catalana 1). Segons l'edició del text revisat i prologat pel Dr. J. Guttmann. Versió de l'hebreu, per J. Millàs i Valli-crosa. Barcelona. Ed. Alpha, 1929, octau, LVIII-258 pàgs.
- BAR HIIA, ABRAAM, *Llibre de geometria. Hibbur hameixihà uehatix-bòret*. Segons el text editat i prologat pel Dr. M. Guttmann. Versió de l'hebreu per J. Millàs i Vallicrosa. Barcelona, editorial Alpha, 1931,8.º,XXIX-155 pàgs. (Biblioteca hebraico-catalana, 3).
- BIDAGOR, R., *La "Iglesia propia" en España*. Estudio histórico-canónico (Analecta gregoriana, vol. IV). Romae, apud aedes Pont. Univ. Gregoriana, 1933, quart, XII-175 pàgs.
- BOSCH-GIMPERA, P., *Etnologia de la península ibèrica*. Barcelona, editorial Alpha, 1932, quart major, XXIV-711 pàgs., 542 figs.
- DOM CHEVALIER, *Les avis, sentences et maximes de Saint Jean de la Croix, Docteur de l'Église*. Pensées venues de ses cahiers, de ses réponses, de ses billets et de ses oeuvres. Bruges, Desclée de Brouwer & Cie. ed., 1933, actau, 350 pàgs.
- P. MATTEO CONTE DA CORONATA, O. M. C., *Il terzordine francescano. Legislazione canonica*. Torino-Roma, ed. Marietti, 1933, octau, VIII-530 pàgs.
- HENRICI TOTTING DE OYTA, *Quaestio de veritatibus catholicis, ad fidem mss.* ed. A. Lang. Münster i.W., Aschendorff, 1933,28 p. (Opuscula et Textus: Series Scholastica, fasc. XVI).
- HOFMANN, R., *Die heroische Tugend. Geschichte und Inhalt eines theol. Begriffes* (Münch. Studien zur hits. Theologie, 12). Munich, Kösel-Pustet, 1933, xiv-220 pàgs.
- LEBRETON, J., *La Vida y Doctrina de Jesucristo Nuestro Señor*. Traducción de F. Cereceda y pról. de V. Larrañaga. Madrid, ed. "Razón y Fe", 1933,2 tomos en 8.º de 368 y 384 pàgs.
- LITHARD, V., *Curso de Teología Pastoral. Manual para los seminarios y para el clero parroquial*. Trad. española, del Dr. Cipriano Montserrat. Barcelona, ed. Litúrgica española, S. A., 1933,8.º,543 pàgs.
- MERKELBACH, B. H., *Summa Theologiae Moralis*. T. I: *De principiis et Virtutibus theologicis*. T. II: *De Virtutibus moralibus*. T. III: *De Sacramentis*. París, Desclée de Brower, 1931-33;756,994,960 pàgs.

- MASSÓ TORRENTS, J., *Repertori de l'antiga literatura catalana. La Poesia*. Vol. I. Barcelona, Institut d'Estudis Catalans, ed. Alpha, 1932, quart major, xi-620 pàgs.
- RENAUDIN, P., *Assumptio B. Mariae Virginis Matris Dei*. Disquisitio theologica. Taurini-Romae, ed. Marietti, 1933, octau, viii-184 pàgs. *Registerband zu den 10 ersten Bänden des "Jahrbuchs für Liturgiewissenschaft" 1921-1930*. Münster i. W., Aschendorff, 1933, 48 pàgs.
- SCHUSTER, I. - HOLZAMMER, J. B. *Historia bíblica*. Exposición documental fundada en las investigaciones científicas modernas. Tomo I. *Antiguo Testamento*. Traducido por el P. Jorge de Riezu, O. M. C. de la octava edición alemana refundida por J. Selbst y E. Kalt. Barcelona, Editorial litúrgica española, S. A., 1934, 4.º mayor, xvi-828 pàgs., 80 figs., 6 lám. y 2 mapas.
- STEGMÜLLER, F., *Zur Gnadenlehre des jungen Suarez*. Friburg de Br. 1933, 54 pàgs.
- WOUTERS, L., *De virtute castitatis et vitii oppositis*. Tractatus dogmatico-moralis cum appendice I de Peccatis internis contra castitatem et II continente instructionem sexualem et matrimonialem in septem linguis. Bruges, Beyaert, ed. 1933, 8-142 pàgs.
- Extractes
- CLAVERIA, M. i BATLLORI, M., *Una colección de ediciones de teatro español en la Biblioteca Provincial y Universitaria de Barcelona*. Extret d'Est. Univ. catalans, vo. VII, p. 213-331
- FINK, K. A., *Die Sendung des Kardinals von Pisa nach Aragon i.J. 1418*. Extret de "Röm. Quartalschrift, 41 Band (1933). Heft 1/2, 16 pàgines.
- GAFFIER, B. DE, *La controverse au sujet de la patrie de S. Emilien de la Cogolla*. Extret d'"Analecta Bollandiana", tomo LI, fasc. 3-4, 25 pàgs., 1933.
- LESELLIER, J., *Notaires et archives de la Curie Romaine (1507-1625). Les notaires français a Rome*. Paris, E. de Boccard, 1933, 26 pàgs.

AMB LLICÈNCIA ECLESIASTICA

ATENES A. G. - Barcelona
Escorial, 135-147 - Telèfon 73372